

IN MEMORIAM

DANILO PEJOVIĆ (1928–2007)

Smrću Danila Pejovića (Ludbreg, 6. III. 1928 – Zagreb, 4. X. 2007) hrvatska kulturna i društvena javnost izgubila je istaknutog hrvatskog filozofa i znanstvenika koji je velikim dijelom obilježio čitavo poslijeratno vrijeme, društveno i politički turbulentno, ispunjeno borbama mišljenja, ideološkim sukobima i polemikama, čovjeka koji je za sobom ostavio zamjetan trag predajući ga budućnosti da se dalje stara o njemu.

Nalazeći se pred cjelokupnim životnim i radnim vijekom dugogodišnjeg sveučilišnog profesora filozofije, bogato ispunjenim djelima i djelatnostima, zbog novih naraštaja filozofa valja podsjetiti i na njegovu karijeru. Profesor Pejović je studirao i diplomirao na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1953), gdje je i doktorirao (1958) s tezom o Hartmannovoj ontologiji. Na istom fakultetu djeluje od 1955. kao asistent, a redoviti je profesor od 1971. sve do umirovljenja, 1998. Sve to vrijeme obnašao je mnoge funkcije – pročelnika Odsjeka za filozofiju u dva mandata, šefa Katedre za povijest filozofije (do umirovljenja) te dugogodišnjeg voditelja Katedre za estetiku, postdiplomskoga studija filozofije na Odsjeku. Držao je predavanja na mnogim domaćim i stranim sveučilištima te bio sudionik međunarodnih simpozija i konferencija. Filozofske predmete predavao je na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, te na interdisciplinarnome postdiplomskom studiju Filozofija znanosti u Dubrovniku. Godine 1999. dodijeljeno mu je počasno zvanje i titula *professor emeritus*. Bio je član Hrvatskog filozofskog društva, direktor Korčulanske ljetne škole (1963–1966), urednik filozofskog časopisa »Praxis« (1964–1966) i mjesečnika za književnost, umjetnost i javni život DHK, »Republika« (1971) te član Upravnog odbora Društva hrvatskih književnika, potpredsjednik Matice hrvatske (1968–1970; 1970–1971), član PEN kluba, inozemni član Akademije nauka i umjetnosti BiH, urednik i suradnik niza značajnih nacionalnih filozofskih i kulturnih projekata, prevoditelj filozofskih tekstova s njemačkog, francuskog i engleskog. Smrt ga je zatekla na posljednjoj njegovoj funkciji glavnog urednika novopokrenu-

tog »Filozofskog leksikona« Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. Za svoje zasluge i doprinose razvoju filozofske misli, jednako tako i razvoju i napretku sveučilišta, širenju znanstvenih spoznaja, najposlije kulturnom životu Hrvatske u cjelini, primio je više nagrada (Nagrada Matice hrvatske za god. 1968. i 1971; Nagrada Sveučilišta u Zagrebu, 1998; Nagrada za životno djelo, 2002). (Biografija, bibliografija i dr.: Danilo Pejović..., u: »Professores emeriti Facultatis Philosophicae Zagrabiensis«, FF press, Posebna izd., vol. IV., Zagrabiae, 2002).

Uz tu svoju široko razgranatu djelatnost, nastavno znanstvenu, obrazovnu i stručnu, razvio je Pejović i kreativno plodonosnu djelatnost filozofskog pisca, autora jedanaest knjiga, preko stotinu jedinica, rasprava, studija, eseja i članaka u filozofskim, znanstvenim i književnim časopisima, zbornicima, enciklopedijsko-leksikonskim izdanjima i dr.

Poimajući filozofiju kao jedan od načina shvaćanja svijeta, dakle i svoj filozofski pristup svijetu kao traganje za vlastitim identitetom a onda i identitetom čovjeka u svijetu, širinom tema i problema koje analizira kroz panoramu epohalnih mijena kroz povijest domaćeg i svjetskog mišljenja (kao znanosti, svjetonazora i, konačno, apsolutnog znanja), filozofema i razotkrivanja njihovih temelja, on u osnovi traga za smislom filozofije. Svoj osebujni model pristupa svijetu D. Pejović nalazi u kritičkoj otvorenosti i misaonom dijalogu s tradicijom, upravo »kritičkom prisvajanju tradicije« (D. P., »Sistem i egzistencija, Um i neum u suvremenoj filozofiji«, 1970) kao temelja suvremenosti, u svojim kritičko-analitičkim tumačenjima i ocjenama temeljnih problema i dilema europskog mišljenja, posebice filozofije i znanosti. Polazeći i krećući od marksističke orijentacije dominantne za mišljenje njegove generacije filozofa on širi svoje misaone obzore i razilazi se s grupom praksisovaca. Na svom putu mišljenja, koji postupno gradi, Pejović smisao i temeljnu bit filozofije traži svagda u funkciji koju ona ima za čovjeka, u sveprisutnoj joj zadaći ukazivanja na to »kako da mi sami istinski budemo« (D. P., »Realni svijet. Temelji ontologije Nicolaja Hartmana«, dokt. dis., 1958). Tako mu otpočetka, na postajama njegova filozofijskog puta ostaje dominantnim nastojanje da »neka stara filozofska pitanja rasvijetli na nov način« (D. P., »Protiv struje«, 1965), sa stajališta suvremenog mišljenja, dospijevajući do općeg, ključnog pitanja »o moći i nemoći filozofije«, o polovima i protivnostima filozofskog mišljenja.

Filozofskim erosom, interesom i znanstvenom radoznalošću za širok krug pitanja i disciplina, kao što je to ontologija, etika, politika, filozofija prava i države, moralna filozofija, filozofija umjetnosti i estetika, knji-

ževnost, odnosa čovjeka i povijesti, bitka i slobode, bitka i istine, bitka i ništavila, umnosti i zbiljnosti, logosa i fizisa, jezika i mišljenja, spoznaje i tehnike, znanosti i tehnike, filozofije i znanosti, za smjerove i orijentacije, škole i doktrine njihovih predstavnika. Svojim je analizama D. Pejović rasvijetlio i ukazao ujedno na putove, smjernice i buduće zadatke ljubitelja i istražitelja mudrosti. U rasponu promišljanja putova mijena filozofskog mišljenja od antičke klasične baštine do suvremene filozofije Zapada, filozofije egzistencije, ontologije, spoznajne teorije, filozofije znanosti, estetike, hermeneutike i dr. (studije o Hegelovoj filozofiji, novokantijanstvu, Husserlu, Scheleru, Heideggeru, kojim je uvelike fasciniran i zaslužan za njegovu recepciju u nas, objavljivanjem njegove prve knjige na hrvatski, »O biti umjetnosti« (s D. Grličem, 1959), nadalje o Hartmannu, Jaspersu, Adornu, Blochu i mnogim drugima). Poslije jedino mogućeg filozofskog sistema (onog Hegelovog) vraća se Pejović bitnom pitanju kako »vratiti filozofiju svojem vremenu«, u »vremenu nesklonom promišljanju«, kad se »putovi filozofije i ljudskog opstanka oštro razilaze, da bi se nakon skorog probijanja, pa i mučnog lutanja u Nepoznato, opet negdje sastali« (D. P., »Protiv struje«, 1965). Pitanje je to o perspektivama filozofskog mišljenja, o realizaciji filozofije danas i o znanosti kao njenoj alternativnoj izvedenici.

Dugujući svoj duhovni život umnogom i poticajima, inspiracijama i srodnostima, pa i osobnim boravcima u inozemnim sveučilišnim sredinama i susretima s poznatim i priznatim filozofima i piscima (Heidegger, Fink, Gadamer i dr.), D. Pejović je svoje bavljenje filozofijom zaokružio »velikim učiteljima mišljenja«, »učiteljima zanata mišljenja« (primjerice su to Platon, Aristotel, Descartes, Spinoza, Kant, predstavnici njemačkog idealizma, Jaspers, Heidegger), dodajmo ujedno nekim otvorenim pitanjima, odnosno »filozofskim zagonetkama«. Doživljavajući ih i analizirajući njihove opuse kao »trajne pratioce i misaone partnere u dijalogu o stvari mišljenja«, profesor Pejović u njima nalazi i »pomoć u traganju za izgubljenim smislom Moderne« (D. P., »Veliki učitelji mišljenja«, 2002), vlastitog promišljanja smisla i sudbine čitavog Zapada.

Valja ovdje spomenuti i Pejovićevu suradnju s Institutom za filozofiju od najranijeg razdoblja, kad je 1973. postao pročelnikom Odjela za estetiku i teoriju umjetnosti zagrebačkog Ogranka tadašnjeg Odsjeka za filozofiju Instituta društvenih nauka u Beogradu, sve do najnovijeg razdoblja ustroja Instituta kao član njegova Upravnog vijeća (2000–2004. g.). Sudjelovao je također saopćenjima u nekoliko međunarodnih znanstvenih skupova: 1989. »Mišljenje Martina Heideggera i suvremena filozofija« (Institut za filozofi-

ju, Kulturni i informatički centar SR Njemačke i Austrijski kulturni Institut, Zagreb); 1991. »Hegel i posthegelovska filozofija« (isti); 1999. »Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije« (Institut za filozofiju), sa priopćenjem o nacionalnoj filozofiji u europskom kontekstu. Bio je također suradnik časopisa »Godišnjak za povijest filozofije« također u izdanju Instituta za filozofiju (1989. g.).

Moramo istaknuti da uza svoje bavljenje novovjekovnom i suvremenom filozofijom (»Francuska prosvjetiteljska filozofija«, »Realni svijet«, »Suvremena filozofija zapada« i dr.), profesor Pejović nije zanemario niti bogatu višestoljetnu povijest domaće tradicije mišljenja, povijest malog naroda kao nerazdvojnog dijela zajedničke europske i svjetske baštine. *Analizirajući fenomen otvorenosti hrvatske kulture*, značenje i smisao potrebe *filozofskog pristupa baštini* kao i cjelokupnoj našoj nacionalnoj prošlosti (1992, »Duh i sloboda«), prepoznaje on već u opusu ranih hrvatskih humanista – latinista i hrvatskog latiniteta od 9. do 19. st., u djelima najznačajnijih predstavnika raznih duhovnopovijesnih razdoblja (fenomen glagoljaštva kao temelja modernog hrvatskog jezika, srednjovjekovne književnosti i jezika i dr.), kako on to izrijekom formulira, »našu duhovno-povijesnu suvremenost«. Ističući zajedničke europske izvore njihova mišljenja, podrijetlo i uzajamne utjecaje Istoka i Zapada, ali i istovremenost međusobnog prožimanja, primanja i davanja, razmatra Pejović i osebjnosti i bitne značajke domaćih filozofa (J. Dragišić, B. Benković, F. Petrić, M. Vlačić, B. Stojković, R. J. Bošković, J. Križanić, sve do novije kulturne povijesti, Lj. Gaj, E. Kvaternik, J. J. Strossmayer, A. Starčević, F. Supilo, S. Radić, A. Cesarec, M. Krleža), tematsko-sadržajne, idejno-duhovne, problemske i stilske vidove njihovih filozofema, lica i naličja hrvatske kulture, prava i politike, jezika i života. Pokazujući kako univerzalno u tom smislu obuhvaća i posebno, nacionalno, i u tim svojim razmatranjima Pejović afirmira svoje temeljno shvaćanje otvorenosti filozofskog i kulturalnog diskursa kao pretpostavke i osnove procesa integracije, u ovom slučaju sveukupne kulture malog naroda i svjetske zajednice. Misli Pejović pritom na »očuvanje njegove posebnosti, vlast, ravnopravnost i suverenost«, u korist, kako smatra, »viših ciljeva«, čime je istodobno »zacrtan i smjer budućnosti, ulaska u veliku zajednicu naroda Europe«, odnosno jedinstva mnogostrukog i raznolikog.

Čitati, čuti i nastojati razumjeti misaone putove, metode i izvode Pejovićeve poruke, neodvojive od njegove osobnosti, čovjeka kakvog smo osobno poznavali i profesora čija predavanja i seminare toliko poticajne za »stvar mišljenja« pamtimo mi, njegovi studenti i slušatelji, znači krenuti ka

razumijevanju onoga što nam s njime kazuju veliki učitelji mišljenja ili, da se slikovito izrazimo, uputiti se filozofiranju. Konkretno, krenuti vlastitim putem našeg ustrajanja na poimanju, otkrivanju i kritičkom vrednovanju vlastite prošlosti, mjesta i značenja tradicije kao »stalne inovacije«, kako je to profesor Pejović i sam naznačio i čemu se na vlastitom životnom i misaonom putu neprestance vraćao.

Ljerka Schiffler